

Dr Milica KOLAKOVIĆ-BOJOVIĆ,
Institut za kriminološka i sociološka
istraživanja, Beograd

Pregledni članak
UDK: 343.15
Primljeno: 15. april 2016. god.

VIŠESTRUKO UKIDANJE PRVOSTEPENE PRESUDE I TRAJANJE KRIVIČNOG POSTUPKA

Okončanje krivičnog postupka u razumnom roku determinisano je brojnim krivičnopravnim, krivičnoprocesnim, pravosudno-organizacionim, sociološkim i subjektivnim faktorima, pa je zadatak zakonodavca, ali i onih koji zakon primenjuju, da mogućnosti za ubrzanje postupka posmatraju kao celovit kontekst ovičen svim pomenutim faktorima. Napori zakonodavaca država u regionu, poslednjih godina bili su usmereni uglavnom na krivičnoprocesne činioce, a naročito na nastojanje da se krivični postupci učine efikasnijim proširenjem mogućnosti za korišćenje pojednostavljenih procesnih formi. Drugostepeni postupak, odnosno njegovo ubrzanje, izmene procesnih zakonika najčešće su tretirale kroz smanjenje obima preispitivanja prvostepene presude i ograničenje, odnosno ukidanje mogućnosti drugostepenog suda da nakon ukidanja presude, predmet vrati prvostepenom sudu na ponovno odlučivanje. Poslednji pomenuti korak i danas je tačka razilaženja zakonodavstava u regionu, budući da se uporedna rešenja kreću od obaveze drugostepenog suda da sam presudi nakon ukidanja prvostepene presude, pa sve do zadržavanja tradicionalnog koncepta koji dozvoljava neograničeno „putovanje“ predmeta od prvostepenog do drugostepenog suda i nazad.

Ključne reči: krivični postupak, razuman rok, drugostepeni postupak, ukidanje presude.

1. Faktori koji određuju trajanje krivičnog postupka

Dometi važenja prava na suđenje u razumnom roku u krivičnom postupku, uslovljeni su brojnim krivičnopravnim, krivičnoprocesnim, pravosudno-organizacionim i sociološkim faktorima. Pored brojnosti, bitna karakteristika ovih faktora jeste i njihova heterogenost. Ipak, nema sumnje da nemaju svi podjednaku specifičnu težinu, te da je odluka zakonodavca na koji će način postaviti ne samo strukturu krivičnog postupka, već i njegove pojedinačne faze i institute, jedna od ključnih determinanti koje uslovljavaju realizaciju prava na suđenje u razumnom roku.

Iako su, bez sumnje, krivičnoprocesni faktori koji određuju trajanje krivičnog postupka, u odnosu na krivičnopravne, a naročito one koji leže u domenu organizacije pravosuđa, često bili predmet rasprave u naučnoj i stručnoj javnosti, usled brojnosti, međusobne, kao i povezanosti sa organizacionim determinantama, nesporno je njihovo kontinuirano sagledavanje i korigovanje, predstavlja neophodan preduslov unapređenja efikasnosti krivičnog pravosuđa.

Ipak, čini se da nisu svi bitni činioци okončanja krivičnog postupka u razumnom roku bili u fokusu zakonodavca u podjednakoj meri. Već decenijama je vidljiva težnja ka pojednostavljenju krivičnog postupka, a s tim u vezi, modifikuju se i osnovna procesna načela na kojima počiva struktura krivičnog postupka u jednoj državi, ali i pojedini opšti procesni instituti. Zakonodavac zapravo bira: da li će menjati oblik rama u koji se slažu elementi procesnog mozaika, promeniti raspored elemenata ili odlučiti da „sliku“ sklopi bez nekog od njih.

Ako govorimo o individualnom značaju pojedinih procesnih instituta na trajanje postupka, od nesumnjivog značaja je način na koji je uređeno pitanje prava na odbranu; koneksitet krivičnih dela ili okrivljenih, odnosno uslovi za razdvajanje ili spajanje krivičnih postupaka; primena i trajanje pritvora i drugih mera za obezbeđenje prisustva okrivljenog; prava i dužnosti svedoka u pogledu obaveznosti svedočenja i istinitosti iskaza; efikasnost veštačenja; mogućnost korišćenja instituta povraćaja u predašnje stanje; preciznost u određivanju, kao i vrste i posledice nepoštovanja rokova; način na koji je uređen institut izuzeća; obaveznost odlučivanja o troškovima krivičnog postupka i imovinskopravnom zahtevu; način na koji je uređeno pitanje oficijelnog registrovanja toka krivičnog postupka (a naročito mogućnosti za njihovo snimanje umesto vođenja klasičnog zapisnika), kao i dostavljanje pismena.

Pored pomenutih opštih procesnih instituta, trajanje krivičnog postupka, odnosno njegovo okončanje u razumnom roku, uslovljeno je i načinom na koji su strukturane pojedine faze krivičnog postupka, ali i podela nadležnosti u okviru predistražnog postupka i ovlašćenja javnog tužioca u pogledu primene

oportuniteta krivičnog gonjenja. Jedan od ključnih činilaca je i tip istrage za koji se zakonodavac opredelio, kao i obim i način preispitivanja optužnog akta i (ne)postojanja pripremnog ročišta. Način na koji je regulisan tok glavnog pretresa, a naročito mere procesne discipline koje stoje na raspolaganju predsedniku veća, od ključnog su značaja za blagovremeno okončanje postupka. Od velikog uticaja na trajanje postupka su i rokovi za izradu odluke, kao i mehanizmi odgovornosti u slučaju njihovog nepoštovanja. Način na koji su postavljeni žalbeni razlozi, ograničenje trajanja drugostepenog postupka, a posebno ograničenje u pogledu mogućnosti vraćanja predmeta prvostepenom sudu na ponovno odlučivanje, ključne su tačke postupka po pravnim lekovima.

Pored opšte strukture postupka i karakteristika određenih njegovih faza, od velikog značaja je brojnost, raznovrsnost i kapaciteti mehanizama za ubrzanje krivičnih postupaka, putem izostanka ili modifikovanja pojedinih njegovih faza.

Ono na šta je potrebno posebno skrenuti pažnju je činjenica da je, možda i više nego u drugim segmentima reforme krivičnog sistema, u uređenju krivičnog postupka primetna neka vrsta višegodišnjeg nekritičkog veličanja same prirode i potencijalnog dometa pojedinih procesnih instituta u pogledu njihovog dejstva na trajanje, odnosno ukupnu efikasnost krivičnog postupka. Ovo posebno dolazi do izražaja u periodima kada se govori o mogućnosti njihove transpozicije u domaće pozitivno pravo. Tada se olako barata, za naše uslove, zapanjujućim podacima o rezultatima njihove primene u pravnim sistemima koji ih poznaju decenijama, bez obzira na razlike u pravnom i društvenom kontekstu.

Kada je reč o procesnim faktorima koji uslovljavaju trajanje krivičnog postupka, tradicionalno, najveća pažnja stručne i naučne javnosti usmerena je ka pojednostavljenim procesnim formama, kao i koncepciji glavnog pretresa i istrage, dok su postavke drugostepenog postupka, čini se, već neko vreme izvan fokusa. Ovakav pristup je bez sumnje pogrešan, naročito ako se ima na umu praksa Evropskog suda za ljudska prava u kojoj se jasno izdefinisalo da se moment do koga važi pravo na suđenje u razumnom roku vezuje upravo za pravosnažnost sudske odluke¹, pa je neophodno starati se o zaštiti ovog prava i u toku postupka po redovnim pravnim lekovima.

2. Konstrukcija drugostepenog postupka i okončanje krivičnog postupka u razumnom roku

Kada je reč o okončanju krivičnog postupka u razumnom roku, trajanje i ishod postupka po redovnim pravnim lekovima od značaja su na više nivoa:

1 Više o tome vidi u: Edel, F. (2007), *The length of civil and criminal proceedings in the case-law of the European Court of Human Rights*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, pp. 22-24.

Najpre, okrivljeni je, po pravilu, u ovoj fazi već dugo subjekt krivičnog postupka i njegova potreba da se neizvesnost okonča je na vrhuncu; prvostepeni sud je svoj posao na predmetu završio samo privremeno, jer postoji mogućnost da mu predmet usled ukidanja odluke bude vraćen na ponovno suđenje; neizvesnost postoji i na strani oštećenog, budući da mu, neretko, imovinskopravni zahtev neće biti dosuđen u celosti tokom prvostepenog postupka.

Imajući sve ovo u vidu, od velike važnosti je način na koji zakonodavac uređuje, a pravosuđe primenjuje, neka od ključnih rešenja koja oblikuju tok i trajanje postupka po žalbi. Najpre, krug lica koja mogu žalbom napadati prvostepenu odluku, kao i sama listu žalbenih razloga; potom, svrstavanje svake od povreda zakona u kategoriju apsolutno ili relativno bitnih povreda; od velikog značaja je i pitanje nadležnosti za odlučivanje po žalbi, a u kontekstu pristupa pravdi i opterećenja pojedine vrste sudova; ograničenja po pitanju dozvoljenosti višestrukog ukidanja presude i vraćanja prvostepenom sudu na ponovno odlučivanje; obim dozvoljenosti žalbe na drugostepenu presudu, kao postojanje dodatnog koraka do pravnosnažnog okončanja postupka; najzad, i sam stav zakonodavca o ograničenjima u pogledu trajanja postupka po žalbi, ne sme se ignorisati.

Nema sumnje da se među pomenutim pitanjima, po svom uticaju na trajanje drugostepenog, a time i krivičnog postupka uopšte, ističu dva pitanja: Prvo se tiče obima ispitivanja prvostepene presude, dok se drugo vezuje za mogućnost drugostepenog suda da, nakon što, postupajući po žalbi ukine prvostepenu presudu, predmet vrati prvostepenom sudu na odlučivanje.

Kako je prvo pitanje, pod uticajem talasa ograničenja obima preispitivanja prvostepene presude (neretko samo na granice u kojima je pobijana žalbom), izazvalo višegodišnju intenzivnu raspravu stručne javnosti u regionu, čini se da je drugo neopravdano zapostavljeno.

Dakle, pored obima pitanja kojima će se drugostepeni sud baviti odlučujući po žalbi, ne sme se zanemariti ni zakonska mogućnost da se radi otklanjanja nedostataka prvostepene presude, predmet jednom ili čak neograničen broj puta, vrati prvostepenom sudu na ponovno odlučivanje.

U tom smislu, ovom prilikom ćemo se detaljnije baviti potencijalnim uticajem, kako odluke zakonodavca da dozvoli drugostepenom sudu da nakon ukidanja prvostepene odluke vrati predmet prvostepenom sudu na ponovno odlučivanje, tako i pristupom koji drugostepeni sudovi imaju prilikom primene zakonskih odredaba koje to dozvoljavaju, budući da sama zakonska mogućnost ne bi morala da znači da će je sud primenjivati kao pravilo.

3. Opredeljenje zakonodavca da (ne)dozvoli vraćanje predmeta na ponovno odlučivanje prvostepenom sudu

Godinama unazad je kao jedan od ključnih problema drugostepenog krivičnog postupka isticana praksa višestrukog, odnosno neograničenog ukidanja presuda od strane višeg suda i vraćanja predmeta na nižu instancu. Ova praksa identifikovana je od strane Evropskog suda za ljudska prava kao pokazatelj ozbiljnih nedostataka u pravnom sistemu jedne države, nakon što je Sud na nju ukazao, postupajući u predmetu *Jeans protiv Hrvatske*, gde je utvrdio da je ukidanje presuda značajno prolongiralo postupak i onemogućilo podnosioca da ostvari imovinskopravni zahtev zbog ubistva sina.²

Imajući u vidu da su krivičnoprocesna zakonodavstva država u regionu potekla iz jedinstvenog SFRJ okvira, ne čudi činjenica da su se sve suočile sa pomenutim problemom. Ipak, i dalje nema ujednačenog pristupa ovom pitanju, a razlike se tiču odluke zakonodavca da li će, i ukoliko dozvoli, koliko puta ovlastiti drugostepeni sud da vrati predmet na prvostepeno odlučivanje pre nego što bude u obavezi da sam donese odluku. Pored pomenutog, od značaja za trajanje krivičnog postupka je i obim ponovljene rasprave pred prvostepenim sudom, ali i pretresa pred drugostepenim sudom, u slučaju da predmet ne želi, ili po zakonu više ne može da vrati prvostepenom sudu na odlučivanje.

4. Empirijski pokazatelji

Da pitanje uticaja trajanja drugostepenog postupka na okončanje krivičnog postupka u razumnom roku, a naročito u kontekstu višestrukog ukidanja prvostepene presude itekako zaslužuje pažnju, govore i rezultati dobijeni prikupljanjem podataka u sklopu šireg istraživanja o trajanju krivičnih postupaka u Republici Srbiji.³

Od 100 analiziranih, u ukupno 50 predmeta nije vođen drugostepeni postupak, a podaci o trajanju postupka po žalbi ukazuju da se zakonom predviđeni rok poštuje, najčešće, tek u jednoj trećini postupaka, dok u jednoj trećini traje čak dvostruko ili trostruko duže.

2 Carić, S. (2008), Pravo na suđenje u razumnom roku, Službeni glasnik, Beograd, str. 44.

3 Istraživanjem sprovedenim tokom 2015. godine za potrebe izrade doktorske disertacije, bilo je obuhvaćeno 100 krivičnih postupaka vođenih pred Prvim Osnovnim i Višim sudom u Beogradu, za krivična dela iz pet grupa: Krivična dela protiv života i tela, Krivična dela protiv imovine, Krivična dela protiv privrede, Krivična dela protiv životne sredine i Krivična dela protiv bezbednosti javnog saobraćaja, sprovedenih po odredbama Zakonika o krivičnom postupku iz 2001. godine.

Tabela 1: Trajanje drugostepenog postupka

Trajanje drugostepenog postupka	Procentualno				
	Prvi put po žalbi (34 predmeta)	Drugi put po žalbi (12 predmeta)	Treći put po žalbi (2 predmeta)	četvrti put po žalbi (1 predmet)	Peti put po žalbi (1 predmet)
Do tri meseca	34,00%	50,00%	-----	-----	-----
Od tri do šest meseci	30,00%	16,66 %	-----	-----	-----
Od šest meseci do jedne godine	32,00 %	16,66 %	50,00%	-----	-----
Duže od jedne godine	4,00 %	16,66%	50,00%	100,00%	100,00%

Uporednom analizom ovih, i podataka za period 1991-1996. godine, postaje jasno, ne samo da je pad ažurnosti u drugostepenom postupku bio očit u ovom periodu, te da je broj predmeta u kojima je drugostepeni postupak trajao preko tri meseca, u petogodišnjem periodu udvostručen, već i da je ovaj trend podjednakim intenzitetom nastavljen sve do danas.

Tabela 2: Trajanje drugostepenog glavnog postupka na području Srbije u periodu 1991-1996.

GODINA	UK. BR. REŠENIH PREDMETA	DO 1M %	1-3M %	PREKO 3M %
1991	16725	63,1	27,7	9,2
1992	13485	66,1	24,6	9,3
1993	13636	60,7	29,8	9,5
1994	13093	51,2	34,7	14,1
1995	15245	54,9	28,6	16,5
1996	19024	50,0	30,8	19,2
PROSEK	15201	57,4	29,5	13,3

Još ilustrativniji su podaci o uticaju višestrukog ukidanja prvostepene presude, pa tako već nakon drugog ukidanja prvostepene presude, ukupno trajanje drugostepenog postupka čak u gotovo 17% slučajeva iznosi preko jedne godine, dok se nakon trećeg ukidanja, ovaj procenat penje na 50%.

5. Odgovor zakonodavca – rešenja iz regiona

Najkonzervativnije rešenje u pogledu intervencije zakonodavca po pitanju ovlašćenja drugostepenog suda sadržano je u Zakonu o kaznenom postupku Republike Hrvatske, koji u članu 480. predviđa da drugostepeni sud može odbaciti žalbu kao neblagovremenu ili nedozvoljenu; odbiti žalbu kao neosnovanu i potvrditi prvostepenu presudu; prihvatiti žalbu, ukinuti prvostepenu presudu i predmet vratiti prvostepenom sudu na odlučivanje ili sopstvenom odlukom preinačiti prvostepenu presudu, a članom 475. predviđa da drugostepeni sud odluke donosi na sednici veća čime u potpunosti teret utvrđivanja činjeničnog stanja zadržava na prvostepenom sudu. Članom 483. određeno je da će drugostepeni sud, prihvatajući žalbu ili po službenoj dužnosti, rešenjem ukinuti prvostepenu presudu i predmet uputiti prvostepenom sudu na ponovno odlučivanje.

Slično, ali nešto konstruktivnije rešenje postoji i u procesnom zakonodavstvu Slovenije i Makedonije, pa tako, kada je reč o rešenjima sadržanim u Zakonu o kaznenskom postupku Republike Slovenije,⁴ članom 388. predviđeno je da drugostepeni sud može na sednici veća ili nakon saslušanja odbaciti žalbu kao neblagovremenu ili nedozvoljenu. Pored toga, sud može žalbu odbiti kao neosnovanu i potvrditi presudu prvostepenog suda; ukinuti presudu i predmet uputiti prvostepenom sudu na ponovno suđenje i odlučivanje ili preinačiti presudu prvostepenog suda. Čl. 379. i 380. predviđeno je da sud odluku donosi u sednici veća ili na pretresu, a da se pretres održava kada je zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja potrebno izvesti nove ili ponoviti ranije izvedene dokaze, a postoje opravdani razlozi da predmet ne vrati prvostepenom sudu na ponovno odlučivanje. U članu 392. precizirano je da drugostepeni sud odlukom kojom potvrđuje žalbu, može ukinuti prvostepenu presudu i predmet vratiti prvostepenom sudu na ponovno odlučivanje, ako utvrdi da postoji bitna povreda odredaba krivičnog postupka ili zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja.

Zakon za krivičnata postapka Makedonije⁵ u članu 436. predviđa da će Apelacioni sud, odlučujući po žalbi ili po službenoj dužnosti, odlukom ukinuti

4 Zakon o kaznenskom postupku Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 32/12).

5 Zakon za krivičnata postapka (Sl. Vesnik na RM, broj 150/10).

prvostepenu presudu i vratiti predmet na ponovno suđenje, ako smatra da postoji bitna povreda krivičnog postupka, osim ako se odluči da se održi ročište pred Apelacionim sudom.

Potpunu suprotnost pomenutim rešenjima predstavlja odluka zakonodavca u Bosni i Hercegovini⁶ da se prikloni ideji efikasnijeg postupanja. Tako sud BiH kada odlučuje kao drugostepeni sud, u slučaju da ukine prvostepenu presudu, ima obavezu da sam održi raspravu i donese odluku. Ovakvo rešenje proističe iz člana 310. koji krug odluka po žalbi ograničava, isključujući mogućnost veća apelacionog odeljenja da predmet vrati prvostepenom sudu na ponovno odlučivanje. U skladu sa članom 315. veće apelacionog odeljenja će, uvažavajući žalbu, rešenjem ukinuti prvostepenu presudu i odrediti održavanje pretresa ako utvrdi da: a) postoji bitna povreda odredaba krivičnog postupka; b) potrebno je izvesti nove dokaze ili ponoviti već u prvostepenom postupku izvedene dokaze usled kojih je činjenično stanje pogrešno ili nepotpuno utvrđeno.

Iako ovakvo rešenje izgleda kao značajan korak ka racionalizaciji postupanja, ima autora koji ne dele ovaj stav i smatraju da je takav pristup samo puko prenošenje ponovnog suđenja na drugostepeni sud, čime se suštinski ništa nije postiglo na planu efikasnosti, niti je ona u prirodnoj vezi sa prethodnim fazama krivičnog postupka.⁷ Sa ovakvom tvrdnjom se nikako ne bismo mogli složiti, budući da je nemoguće porediti situaciju u kojoj zakonodavac ostavlja mogućnost da predmet godinama putuje od prvostepenog do drugostepenog suda i nazad, sa onom u kojoj se postupak mora pravnosnažno okončati samo nekoliko meseci od prvostepene presude. Nesporno je da je na drugostepenom sudu veći teret nego što je to ranije bio slučaj, ali identična vrsta tereta postoji i u sistemima kakve poznaju pravo Crne Gore i Srbije, s tim što se dodatno štedi na vremenu. Ne možemo naći adekvatnu argumentaciju u prilog praksi koja je bila svojstvena sudovima na ovim prostorima, a koja se sastojala u tvrdoglavom neodstupanju koje su i jedan i drugi sud zauzeli prilikom prvog presuđenja, čime se odlučivanje u krivičnom postupku neretko svodilo na nivo individualnih odnosa.

Za razliku od Hrvatske, Slovenije i Makedonije koje su zadržale tradicionalna rešenja o višestrukome ukidanju prvostepene presude, zakonodavci u Crnoj Gori i Srbiji odlučili su se za umereni pristup koji drugostepenom sudu dozvoljava

6 Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13).

7 Kaurinović, D. (2015), Pretres pred drugostepenim sudom, http://www.pravosudje.ba/vstv/faces/docservlet?p_id_doc=1034, pristupljeno 15. marta 2016. godine, str. 3.

da, nakon ukidanja prvostepene presude, predmet samo jednom vrati na ponovno odlučivanje, dok ga ponovno ukidanje obavezuje da sam donese odluku.

Ovakva rešenja sadržana su u članu 403. Zakonika o krivičnom postupku Crne Gore koji predviđa da drugostepeni sud može, na sednici veća ili na osnovu održanog pretresa: 1) odbaciti žalbu kao neblagovremenu ili kao nedozvoljenu; 2) odbiti žalbu kao neosnovanu i potvrditi presudu prvostepenog suda; 3) ukinuti presudu prvostepenog suda i uputiti predmet prvostepenom sudu na ponovno suđenje; 4) preinačiti prvostepenu presudu. Članom 407. su definisani uslovi za ukidanje prvostepene presude i vraćanje predmeta na ponovno suđenje, pa će tako drugostepeni sud, uvažavajući žalbu ili po službenoj dužnosti, rešenjem ukinuti prvostepenu presudu i vratiti predmet na ponovno suđenje, ako utvrdi da postoji bitna povreda odredaba krivičnog postupka, ili da zbog nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja treba narediti novi glavni pretres pred prvostepenim sudom. Kad je prvostepena presuda jednom ukinuta, drugostepeni sud će u sednici veća ili nakon održanog pretresa sam doneti presudu.

Kada je u pitanju zakonodavstvo Republike Srbije, poguban značaj višestrukog ukidanja presuda i vraćanja na odlučivanje prvostepenom sudu, zakonodavac je uvideo još u vreme važenja ZKP-a iz 2001. godine⁸, pa je njegovim izmenama i dopunama iz 2009. godine, ograničio mogućnost vraćanja na ponovno odlučivanje i obavezao drugostepeni sud da prilikom drugog ukidanja sam donese odluku. Koliko je ovaj korak značajan najbolje se može shvatiti ako se analiziraju rezultati istraživanja o trajanju krivičnih postupaka izneti u Delu četiri ovog rada. Stoga ne čudi što je ista koncepcija zadržana i u članu 455. ZKP-a iz 2011. godine.

6. Trajanje postupka po žalbi pred drugostepenim sudom

Pored samog ovlašćenja drugostepenog suda da ukine prvostepenu odluku i predmet vrati na ponovno odlučivanje, od značaja je zakonom predviđeno vreme koje drugostepenom sudu stoji na raspolaganju za odlučivanje po žalbi, kao i odluka ili mogućnost drugostepenog suda da odlučuje na pretresu, odnosno na sednici veća.

Prvi pomenuti parametar od naročitog je značaja u onim pravnim sistemima koji dozvoljavaju višestruko „putovanje“ predmeta od prvostepenog ka drugostepenom sudu po žalbi, a potom i nazad po ukidajućoj odluci. U tom kontekstu, čak i dosledno ispoštovan rok za odlučivanje drugostepenog suda koji

⁸ Nikolić, D. (2006), Pravni lekovi i njihov uticaj na efikasnost krivičnog postupka i standardi EU i Saveta Evrope, Krivično-procesno zakonodavstvo u jugoistočnoj Evropi i standardi Evropske unije i Saveta Evrope, Beograd, str. 58-69.

najčešće iznosi nekoliko meseci, može u zbiru produžiti ukupno trajanje krivičnog postupka i do nekoliko godina.

U tom smislu, uporednim pregledom relevantnih odredaba procesnih zakona u regionu, uviđa se da je najstrože uslove postavio makedonski zakonodavac određujući, članom 438. Zakona da drugostepeni sud ima obavezu da spise predmeta zajedno sa svojom odlukom prvostepenom sudu dostavi u roku od 45, a u složenijim slučajevima 60 dana.

Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine rok određuje u zavisnosti od činjenice da li se okrivljeni nalazi u pritvoru, pa je tako drugostepeni sud dužan da odluku donese najkasnije u roku od tri meseca, a u složenim predmetima najkasnije u roku od šest meseci od dana kada je primio spise.

I slovenački zakonodavac odlučio se da rok za odlučivanje drugostepenog suda veže za činjenicu da se okrivljeni nalazi u pritvoru i da ga u tom slučaju ograniči na tri meseca (član 396), dok u suprotnom rok za postupanje drugostepenog suda nije određen. Isto rešenje prihvatio je i hrvatski zakonodavac u članu 488.

Najzad, najdetaljnije ovo pitanje uređuje Zakonik o krivičnom postupku Republike Srbije koji članom 461. stav 2. predviđa da je drugostepeni sud u Republici Srbiji dužan da svoju odluku sa spisima dostavi prvostepenom sudu najkasnije u roku od četiri meseca, a ako je optuženi u pritvoru, najkasnije u roku od tri meseca, od dana kada je sudija izvestilac primio spise tog suda sa predlogom javnog tužioca. U naročito složenim predmetima, pomenuti rok se može produžiti rešenjem predsednika drugostepenog suda najviše za još 60 dana, a ako je optuženi u pritvoru, najviše za još 30 dana. Ovi rokovi se u praksi ipak retko poštuju, što ne čudi, imajući u vidu da ZKP-om nisu predviđeni mehanizmi odgovornosti, iako bi oni, nesumnjivo, trebalo da leže najpre u rukama predsednika suda, a potom i disciplinskih organa Visokog saveta sudstva.

Kada je reč o trajanju rasprave pred drugostepenim sudom, bitno je napomenuti da do 2009. godine ovo pitanje i nije bilo od naročitog značaja, budući da je održavanje pretresa pred drugostepenim sudom predstavljalo pravu retkost. Nakon uvođenja već pomenutog ograničenja iz člana 455. ZKP-a, situacija se značajno promenila. Pored toga, članom 449. ZKP-a predviđeno je da će se pretres pred drugostepenim sudom održati ako je potrebno da se zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja izvedu ili ponove dokazi koji su izvedeni ili odbijeni od strane prvostepenog suda, a postoje opravdani razlozi da se predmet ne vrati prvostepenom sudu na ponovni glavni pretres. Dakle, potrebno je kumulativno ispunjenje dva uslova: prvi se odnosi na krug dokaza koji se mogu izvoditi na pretresu pred drugostepenim sudom, i tu se zakonodavac opredelio za racionalno rešenje, vezujući se isključivo za posto-

janje potrebe za izvođenjem ili ponavljanjem dokaza o kojima je prvostepeni sud već zauzeo određeni stav (prihvatio ili odbio njihovo izvođenje)⁹, dakle ne i za nove dokaze. Pored toga, potrebno je postojanje procene suda da nije opravdano vratiti predmet prvostepenom sudu na ponovno odlučivanje. Ovo polje slobodne procene ostavlja prostor za doprinos drugostepenog suda efikasnosti postupka, naročito kada proceni da bi prvostepeni sud ponovio odluku koja je već ukinuta,¹⁰ ili ukoliko se sumnja u ispravnost činjeničnog stanja ispolji samo u pogledu neke odlučne činjenice, ili samo u pogledu nekog izvedenog dokaza, ili se javi potreba za izvođenjem samo određenog dokaza.¹¹

Osim odluke drugostepenog suda da održi pretres, od velikog značaja za trajanje drugostepenog postupka je i obim takvog pretresa. Naime, on nikako ne sme predstavljati ponavljanje pretresa iz prvostepenog postupka, već je usmeren na sporne momente.¹²

Članom 449. Zakonika o krivičnom postupku predviđeno je da se na pretres pred drugostepenim sudom pozivaju optuženi i njihovi branioci, ovlašćeni tužilac, oštećeni, njegov zakonski zastupnik i punomoćnik, kao i oni svedoci, veštaci i stručni savetnici za koje sud odluči da se neposredno ispituju, dok se upoznavanje sa sadržinom ostalih izvedenih dokaza vrši posredno, odnosno u skladu sa odredbama čl. 403, 405. i 406. ZKP-a.

Isti član dozvoljava održavanje pretresa i bez prisustva uredno pozvanog okrivljenog koji nije opravdao svoj izostanak, što je dodatni doprinos efikasnosti postupanja.

Kada je u pitanju obim pretresa pred drugostepenim sudom, čini se da je ključni činilac koji ga određuje, pitanje da li ovakvu raspravu zakonodavac tretira kao raspravu po optužnici ili raspravu po žalbi.

Nema sumnje da je drugi pristup opredeljenje zakonodavca u Republici Srbiji, međutim, mogućnost njegove realizacije u praksi, u velikoj meri zavisi i od veštine onih koji ZKP primenjuju, a naročito u kontekstu precizne distinkcije spornog od nespornog, odnosno jasnog definisanja pitanja koja treba da budu obuhvaćena raspravom.

Već pomenuti član 449. ZKP-a, predviđa da će se na pretresu pred drugostepenim sudom, po predlogu stranaka i branioca ili po odluci veća, pročitati

9 Ilić, G. Majić, M. Beljanski, S. i Trešnjev, A. (2012), Komentar zakonika o krivičnom postupku, Službeni glasnik, Beograd, str. 900.

10 Škulić, M. (2011), Komentar zakonika o krivičnom postupku, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i Službeni glasnik, Beograd, str. 1080.

11 Ilić, G. Majić, M. Beljanski, S. i Trešnjev, A. (2012), 900.

12 Vasiljević, T.; Grubač, M. (2011), Komentar zakonika o krivičnom postupku, Službeni glasnik, Beograd, str. 853.

presuda ili deo presude na koji se odnosi žalba, a po potrebi i zapisnik o glavnom pretresu ili deo zapisnika i pismenih dokaza, a može se izvršiti i uvid u druge dokaze na koje se žalba odnosi. Nakon uzimanja izjava od stranaka, veće može odlučiti da se umesto neposrednog ispitivanja svedoka ili veštaka koji nije prisutan, izvrši uvid u zapisnike o njihovom ispitivanju, ili, ako veće oceni da je to potrebno, da predsednik veća ukratko iznese njihovu sadržinu ili ih pročita.

I ova mogućnost posrednog izvođenja dokaza predstavlja korak ka racionalizaciji pretresa. Stranke i branilac mogu na pretresu iznositi samo činjenice i predlagati dokaze koji su navedeni u žalbi ili su u vezi sa tim dokazima. Dakle, intencija zakonodavca bila je da raspravu ograniči na raspravu o žalbi, a ne po optužnici. Ovo u praksi može biti sporno kada se radi o predlaganju dokaza koji su u vezi sa dokazima navedenim u žalbi jer neretko neće biti jednostavno odrediti jasne granice te kategorije dokaza.¹³

Kako, kao što je već pomenuto, ZKP BiH ne poznaje više ponovno odlučivanje prvostepenog suda, logična je odluka tamošnjeg zakonodavca da, omogućivši veću apelacionog odeljenja da, ukoliko ustanovi da je potrebno ponovo izvesti već izvedene dokaze u prvostepenom postupku, prihvati kao dokaz iskaze saslušanih svedoka i veštaka i pismeni nalaz i mišljenje, pa oni mogu biti samo pročitani, odnosno reprodukovani, ukoliko su ti svedoci i veštaci prilikom svedočenja bili unakrsno ispitani od suprotne stranke ili branioca, ili nisu bili unakrsno ispitani od suprotne stranke ili branioca iako im je to bilo omogućeno.

Ovakvo rešenje zapravo je posledica nastojanja da se ponovljeni pretres racionalizuje. Kaurinović¹⁴ ispravno ovaj pretres vidi kao sumarnu procesnu formu, koja je ograničena samo na pobijani deo presude koji je u postupku po žalbi prepoznat kao manjkav, te s toga i ukinut. Ipak, i u ovako shvaćenoj prirodi ponovljenog pretresa, on dovodi u pitanje način izvođenja relevantnih dokaza, odnosno, da li je moguće dovoljan nivo „sumarizacije” postići samom činjenicom da se ne izvode svi dokazi ili je potrebno sumarizovati i način izvođenja onih dokaza čije se izvođenje mora ponoviti na pretresu po ukinutoj odluci.

Nesporno je da mogućnost izvođenja dokaza na ponovljenom pretresu čitanjem, odnosno reprodukovanjem, doprinosi brzini postupanja, ali je upitno da li se bitne povrede odredaba postupka ili, još teže, greške u utvrđivanju činjeničnog stanja mogu otkloniti „posrednim” izvođenjem.¹⁵ Koristan korak u tom smislu moglo bi biti zakonsko predviđanje da se dokazi koji su pravilno izvedeni u prvostepenom postupku ne moraju ponovo izvoditi.

13 Ilić, G. Majić, M. Beljanski, S. i Trešnjev, A. (2012), 902.

14 Kaurinović, D. (2015), 7.

15 Kaurinović.

7. Obim ponovljene rasprave pred prvostepenim sudom

Za razliku od obima rasprave pred drugostepenim sudom, čini se da zakonodavac nije bio podjednako jasan kada je reč o ponovljenom pretresu pred prvostepenim sudom.

Zajednička crta svih procesnih zakona iz regiona je da predviđaju obavezu suda da nakon ukidanja prvostepene presude, kao osnov odlučivanja uzmu prethodnu optužnicu koja se odnosi na ukinuti deo presude, odnosno presudu u celini, ukoliko je u celini i ukinuta.

Dakle, po pravilu ukidajućom odlukom se definiše i obim pretresa pred drugostepenim sudom. Ipak od nesumnjivog je značaja i način na koji zakonodavac određuje mogućnost predlaganja novih dokaza. Tako je članom 462. ZKP-a RS predviđeno da na novom glavnom pretresu stranke mogu isticati nove činjenice i izvoditi nove dokaze, a prvostepeni sud je dužan da izvede sve procesne radnje i raspravi sva sporna pitanja na koja je ukazao drugostepeni sud u svojoj odluci. Istovetnu odredbu sadrže i član 489. Zakona o kaznenom postupku Republike Hrvatske, član 412. Zakonika o krivičnom postupku Crne Gore.

U tom smislu, i sud bi prilikom odluke o prihvatanju novih dokaznih predloga, morao voditi računa o njihovoj relevantnosti u pogledu razjašnjenja pitanja koja je sud osporio ukidajući presudu.

8. Zaključna razmatranja

Raznolikost pristupa u rešavanju problema produženog trajanja krivičnog postupka usled višestrukog ukidanja presude i njenog vraćanja na ponovno odlučivanje prvostepenom sudu, govori dosta ne samo o nivou na kome je uticaj ovog faktora na ukupno trajanje krivičnog postupka prepoznat, već i o intenzitetu otpora promeni tradicionalne koncepcije drugostepenog postupka, odnosno tradicionalne uloge drugostepenog suda koji na greške u utvrđivanju činjeničnog stanja ukazuje, dok ih prvostepeni sud na ponovljenom pretresu otklanja. Mišljenja smo da tradicija ne sme biti prepreka otklanjanju nedostataka u pojedinim procesnim rešenjima, naročito kada je njihov štetan uticaj nesumnjivo dokazan, kao kada je reč o dopuštenosti neograničenog neodstupanja prvostepenog suda od stava koji je drugostepni sud ocenio kao pogrešan.

U tom smislu, utisak je da je rešenje sadržano u ZKP-u BiH najcelishodnije, budući da omogućava otklanjanje manjkavosti prvostepene odluke u jednom koraku, na pretresu fokusiranom samo na sporna pitanja. Ipak, čini se da bi i odredbe pomenutog, ali i odgovarajućih članova procesnih zakona u regionu, mogle biti značajno kvalitativno unapređene i precizirane, postavljanjem što

jasnije granice kruga dokaza koji se izvode na pretresu pred drugostepenim, ili na ponovljenom pretresu pred prvostepenim sudom. Time bi se izbeglo nepotrebno ponavljanje i širenje rasprave na nesporne činjenice, ali i ograničilo kalkulisanje u pogledu razotkrivanja dokaza, odnosno njihovog čuvanja za ovu fazu krivičnog postupka.

9. Literatura

- Vasiljević, T.; Grubač, M. (2011), Komentar zakonika o krivičnom postupku, Službeni glasnik, Beograd.
- Carić, S. (2008), Pravo na suđenje u razumnom roku, Službeni glasnik, Beograd.
- Edel, F. (2007), The length of civil and criminal proceedings in the case-law of the European Court of Human Rights, Council of Europe Publishing.
- Ilić, G. Majić, M. Beljanski, S. i Trešnjev, A. (2012), Komentar zakonika o krivičnom postupku, Službeni glasnik, Beograd.
- Kaurinović, D. (2015), Pretres pred drugostepenim sudom, http://www.pravosudje.ba/vstv/faces/docservlet?p_id_doc=1034, pristupljeno 15. marta 2016. godine.
- Nikolić, D. (2006), Pravni lekovi i njihov uticaj na efikasnost krivičnog postupka i standardi EU i Saveta Evrope, Krivično-procesno zakonodavstvo u jugoistočnoj Evropi i standardi Evropske unije i Saveta Evrope, Beograd, str. 58-69.
- Škulić, M. (2011), Komentar zakonika o krivičnom postupku, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i Službeni glasnik, Beograd.
- Zakonu o kaznenskom postupku Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 32/12).
- Zakon za krivičnata postapka (Sl. Vesnik na RM, broj 150/10).
- Zakon o kaznenom postupku (Narodne novine, br. 152/08, 76/09, 80/11, 91/12 - Odluka i Rješenje USRH, 143/12, 56/13, 145/13 i 152/14).
- Zakonik o krivičnom postupku (Službeni list CG, br. 57/2009, 49/2010, 47/2014 - Odluka US CG, 2/2015 - Odluka US CG i 35/2015).
- Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13).

Dr. Milica Kolaković-Bojović, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

**EFFECT OF MULTIPLE ABOLITION OF THE FIRST
INSTANCE VERDICT ON THE LENGTH OF
CRIMINAL PROCEEDINGS**

Completion of criminal proceedings within a reasonable time is determined by a numerous factors laying in criminal law, criminal procedure, judicial organization, society and individual behaviour. The task of the legislator and those who apply the law is to view the possibilities for speeding up the proceedings as a comprehensive context influenced by all of the above mentioned factors. The efforts of the legislators of the countries in the region in recent years were focused mainly on the factors in criminal procedural law, in particular to make criminal procedures more efficient by extending the possibility for the use of simplified procedural forms. Second instance proceedings, or its acceleration, has been usually treated through reduction of the reasons for the review first instance judgment as well as through the restriction or abolition of the appellate court's right to send back the case to the first instance court for retrial after the abolition of the verdict. The last mentioned step is the point of divergence of the laws in the region bearing in mind that the comparative solutions vary between the obligation of the second instance court to make decision after the abolition of first instance verdict and retention of the traditional concept that allowing unlimited "traveling" of cases from first instance to the appellate court and back.

Key words: *criminal proceedings, reasonable time, second instance proceedings, abolition of verdict*